

Література:

1. Кочубей Ю. Брама до Орієнту. До 60-річчя Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства. *Всесвіт*. 1986. № 11. С. 160–163.
2. Урсу Д. П. З історії сходознавства в Криму. *СС*. 1996. № 2. С. 106–122.
3. Черніков І. Ф. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства. *УІЖ*. 1991. № 2. С. 31–38.
4. Циганкова Е. Г. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (1926–1930). *СС*. 2006. № 2. С. 11–23.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-64>

Потульницький В. А.

ORCID: 0000-0003-0318-7424

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу зарубіжних джерел
Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

КРИМСЬКА ТЕМАТИКА В УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ КУРСАХ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА З ІСТОРІЇ, ПРОЧИТАНИХ У ГАРВАРДІ ТА КИЄВІ В 1980–1990-Х РОКАХ

Ключові слова: Кримський ханат, Омелян Прицак, історіософія.

1. Завдання дослідження – реконструювати кримську тематику, яку Омелян Прицак розкривав у лекційних курсах, прочитаних ним у Гарвардському університеті в 1980-х рр. та в Київському університеті в 1991–1996 рр., а також провести порівняльний аналіз низки ідей та положень, висунутих ученим з метою встановити діалектику інтеграції Криму до української та світової історії, яку він вважав за потрібне здійснити.

2. У Гарвардському університеті в 1980-ті роки Омелян Прицак читав окремий спеціальний англomовний курс “Історія Кримського ханату”, який складався з трьох частин. У першій частині курсу дослідник подав у діахронний спосіб передісторію ханату, яка розпочалася в епоху великого переселення народів і завершилась остаточним встановленням ханату як династичної держави за правління ханів Сахіба і Девлета Гіреїв. У цій частині Омелян Прицак зупиняється

на історії гунів, готів, хозарів і Візантії [1, s. 1]. У другій частині курсу послідовно розглядаються історія династії Гіреїв, кланів, зокрема клану нагаїв, мусульманські інституції, населення Криму і демографічна ситуація в Криму, а також історія османської частини Криму [1, s. 1]. У третій, заключній частині курсу автор розглядає історію відносин Кримського ханату і запорозьких козаків у першій половині XVII ст., зокрема між тодішнім ханом Ісламом Гіреєм III та Богданом Хмельницьким. Далі йде розгляд історії Криму в контексті відносин між Україною, Польщею, Османською Портою та Московією у другій половині XVII ст., процесу та особливостей посилення Московської держави на північних берегах Чорного моря. Заключні лекції курсу присвячені історії Криму протягом XVIII ст., до 1772 року, реформам та російській анексії Криму [1, s. 1].

3. У лекційному курсі “Історіософія”, який Омелян Пріцак читав у Київському університеті в 1992–1996 рр., кримська тематика була розкрита автором в окремій проблемній лекції з історії Кримського ханату. Вчений наголошує, що історично після розпаду Золотої Орди Крим став об’єктом суперечок і впливів двох її сусідів – Москви і Литви. Саме при дворі великого князя Литовського Вітовта перебував майбутній засновник Кримського Ханства і династії Гіреїв – Хаджі Гірей, який у 1428 році покинув Литву і намагався зміцнити власні політичні позиції в Криму з литовською допомогою [2, с. 4, 6–7]. Що стосується Москви, то Омелян Пріцак звертає увагу на механізм, яким Катерина II здобула Крим. Домігшись того, що османи визнали Крим з 1774 р. незалежною державою, вона організувала справу так, що дістала “право” окупувати Крим, оскільки османи вже не мали на нього права, і створила ситуацію, що ця територія “просить”, – давня, за визначенням Пріцака, тактика, що була застосована і в цьому випадку [2, с. 6, 17]. Завершує Пріцак свою лекцію розглядом питання реалізації політичних прагнень Хмельницького, який потребував татарської кавалерії і мав дружні зв’язки з перекопським володарем Тугаєм-беєм, а також перерахуванням тих спільних моментів, які пов’язували Крим з гетьманською державою [2, с. 15–16].

4. І в американський, і в український періоди життя вчений не розглядав, дотримуючись заповітів свого вчителя Агатангела Кримського, жодного з аспектів давньої і нової історії Криму поза контекстом української історії, постійно наголошуючи на тому, що відносини українських гетьманів та кримських ханів мали тяглість ще з середньовічних часів і тому Україна має більше прав на Крим, аніж Російська імперія Романових, кримська історія якої починається лише в ранньонову добу, тобто з кінця XVIII ст.

Література:

1. Pritsak Omeljan. The History of Crimean Chanate // Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія”. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 1150.

2. Омелян Пріцак. Курс лекцій з історіософії. Рукопис. Лекція “Кримський Ханат та його соціально-політичні особливості як державного династичного утворення” // Архів Інституту української археографії та джерелознавства НАН України (не впорядкований).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-65>

Проскурін І. А.

ORCID: 0000-0003-4922-223X

викладач зарубіжної літератури

Комунальний заклад «Харківський ліцей № 174»

Харківської міської ради

м. Харків, Україна

СХОДОЗНАВЧА СПАДЩИНА І. Н. ВІННІКОВА: “ЛЕГЕНДА ПРО ЗАКЛИКАННЯ МУХАММАДА У СВІТЛІ ЕТНОГРАФІЇ”

Ключові слова: етнографія, іслам, релігієзнавство, сходознавство.

Примірник розвідки І. Н. Віннікова “Легенда про закликання Мухаммада у світлі етнографії”, що зберігається в архіві наукової бібліотеки Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, має напис “Вельмишановному Агатангелу Юхимовичу від автора. 14. VI. 1935”.

І. Н. Вінніков зазначає, що легенду про закликання пророка Мухаммада аналізували *par excellence* із позицій “філологічних” та “раціоналістичних”. На противагу зазначеним підходам, І. Н. Вінніков пропонує розглянути цю легенду, зважаючи на стародавні арабські уявлення, що є її підґрунтям. Дослідник переконаний, що лише в такий спосіб можливо встановити сенс легенди, зрозуміти причину існування різноманітних її варіантів; встановити, що є в цій легенді дійсною народною творчістю, а що – свавіллям інтерпретаторів подальших часів; вирішити питання, чи є легенда насправді арабською.

І. Н. Вінніков розглядає дві версії легенди про закликання Мухаммада. Перша має три структурні елементи: 1) Мухаммад починає бачити духів, які сповіщають, що він є пророком. Мухаммад боїться